

Takácsné Szabó Melinda

Magyarország

Károli Gáspár Református Egyetem

szabomelinda0507@gmail.com

Takácsné Szabó Melinda: Kiből lesz az olvasó? Az olvasás szeretetének megalapozása az óvodai nevelésben

Absztrakt

Bevezetés: Számos kutatási és vizsgálati eredmény bizonyítja, hogy a gyermekek szövegértési képessége nem megfelelő az élethosszig tartó tanuláshoz. A funkcionális illiteráció is egyre növekvő tendenciával van jelen, a legújabb PISA és PIRLS jelentések is ezt igazolták vissza. Éppen ezért fontos, hogy az óvodai nevelésben az írás-olvasás előkészítése kiemelten fontos szerepet kapjon. Az olvasás előkészítése nem csupán az óvodai környezet feladata, a szülők bevonása elengedhetetlen. Jelen tanulmány elsődleges célja, hogy olyan gyakorlati módszerekkel ismertesse meg az olvasót, melyek hatékonyan segítik a gyermekek korai olvasóvá nevelését, kiegészítve a családok ezirányú támogatásának lehetőségeivel. 2023-ban végzett reprezentatív, országos szintű kutatás – az óvoda-iskola átmenet kérdéskörét illetően óvodapedagógusok, tanítók és szülők bevonásával – témához kapcsolódó eredményeit szintén szeretném bemutatni.

Módszerek: A vizsgálat egy része reprezentatív, empirikus kutatáson alapul kiegészítve a legfrissebb PISA, PIRLS adatok, könyvtári adatok és korábbi kutatások eredményeinek elemzésével. Arról, hogy milyen módon tud hozzájárulni a könyvtár a korai olvasóvá nevelés folyamatához, mélyinterjúk készültek.

Eredmények: A magyar tanulók szövegértési teljesítménye romló tendenciát mutat mind a nemzetközi, mind a hazai mérések tekintetében. A beszédértés, szövegértés képessége, az olvasás szeretetének megalapozása kiemelt feladata a kisgyermekkorai nevelésnek. A szülők megfelelő támogatásával, literációs programok kidolgozásával, valamint a könyvtárak bevonásával sokat tehetünk a gyermekek ezirányú fejlődéséért, a hátrányos helyzetű gyermekek képességeinek megalapozásáért az iskolai kudarcok elkerülésére. A könyvtárakkal való együttműködés lehetőségeit tekintve jól látható, hogy a Fővárosi Szabó Ervin könyvtár szolgáltatásait nem használják ki maradéktalanul a szülők és a köznevelési intézmények, míg a két kistérség tekintetében a könyvtárak a hagyományos könyvtárszolgáltatás mellett más funkciókat is ellátnak.

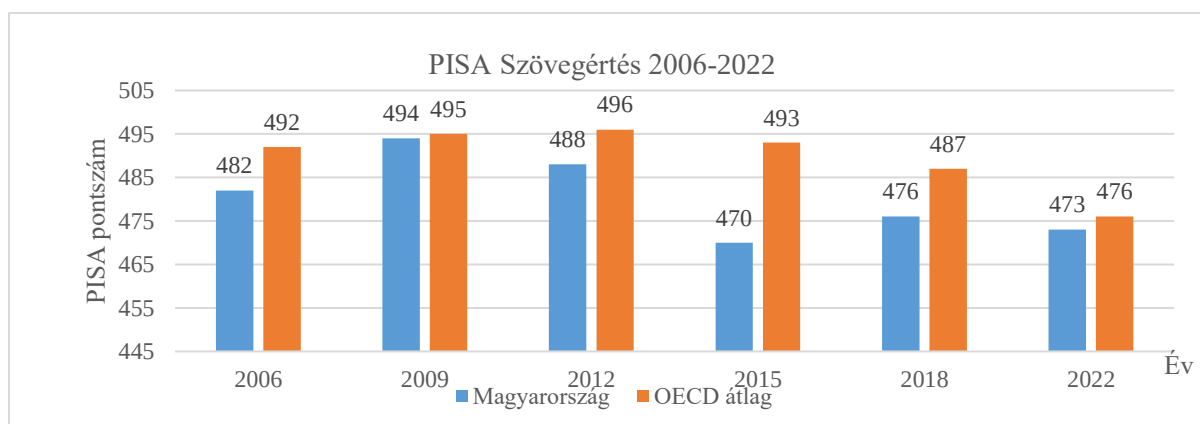
Következtetések: A digitális eszközök használata már egészen kicsi korban megjelenik a gyermekek életében, melynek következtében zavar keletkezik a beszédfejlődésben, gátat szab

a belső képek kialakításának, ezáltal korlátozódik a fantázia, mely kihatással lesz a gyermek játékára, érzelmi intelligenciájára is. Az óvodai nevelésben kiemelten fontos az olvasás és íráselőkészítés tevékenysége, melynek része kell, legyen a mindennapoknak. Mindemellett szükséges a szülők edukálása már a kezdetektől, melyet az épp aktuális korszakban belépő szakember tudna a leghatékonyabban megtámogatni. Ehhez azonban felkészült, tájékozott, nyitott és elfogadó kisgyermeknevelőkre, óvodapedagógusokra és tanítókra van szükség, akik hajlandóak ebben szerepet vállalni.

Kulcsszavak: olvasóvá nevelés; szülőtámogatás; reading literacy; family literacy; early literacy

1. Szövegértés az adatok tükrében

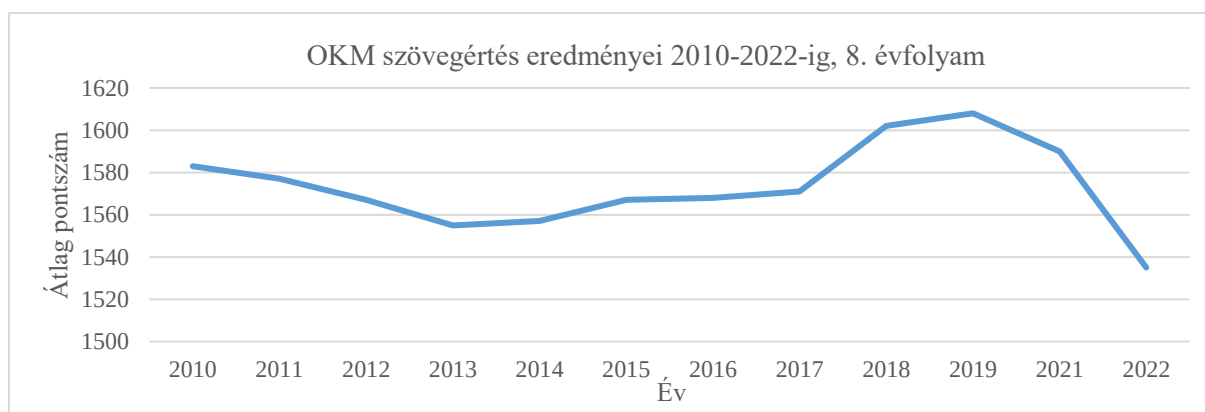
Steklács János szerint „*az olvasó ember ideálja már nem annyira a betűvilágba feledkező, merengő, passzív, csendes ember, hanem egy kérdező, vitatkozó, érvelő, aktív lény, aki sokféle szöveget olvas, használ és felhasznál, aki felismeri, ha befolyásolni akarják a szövegeken keresztül, aki egész intellektusával és képzelőerejével olvas, aki azt olvas, amit akar, és úgy, ahogyan azt akarja*” (Steklács, 2006, p. 177). Az olvasó teljes személyiségével jelen van, intellektuálisan és érzelmileg is bevonódik, folyamatosan belső képeket alkot. De ehhez szükség van arra, hogy értse, amit olvas, ne okozzon nehézséget számára a betűk, szavak, mondatok összeolvasása, kialakuljon az automatizmus. Az olvasás és íráskészség megléte alapvető az élethosszig tartó tanulás folyamatában, a sikeres társadalmi beilleszkedés egyik feltétele (Garbe et al., 2009). A nemzetközi és hazai mérési eredmények évről-évre azt mutatják, hogy a magyar tanulók nem érik el az olvasás megfelelő szintjét (Balázsi et al., 2010; Balázsi, et al., 2013; PIRLS, 2023; OECD, 2004, 2007, 2010, 2014, 2023a). Az 1. ábrán a 2006–2022 között mért szövegértés terén elért PISA (Program for International Student Assessment) eredmények láthatók.

1. ábra: A szövegértési készségek alakulása Magyarországon és az OECD átlagában 2006–2022 között
forrás: Lannert Judit ábrája alapján (Lannert 2023)

A magyar diákok teljesítménye 2022-ben csökkent 3 ponttal, de nem tér el szignifikánsan az OECD átlagától. Az ábrán jól kitűnik, hogy nem a magyar eredmények indultak drasztikus emelkedésnek, hanem az OECD átlag csökkent jelentősen. A jelentések szerint a COVID-19 járvány idején szükségessé vált iskolabezárások és a teljesítmények visszaesése között nem volt közvetlen kapcsolat (OECD, 2023b). Az eredmények azt mutatják, hogy Magyarországon a diákok 74%-a 2. vagy annál magasabb szintet ért el olvasásból (OECD-átlag: 74%), tehát ők elérték az olvasási készségek minimális szintjét. Ez arra utal, hogy ezek a tanulók képesek egy közepesen hosszú szövegben azonosítani a főbb gondolatokat, egyértelmű, de összetett kritériumok alapján meg tudnak találni információkat, képesek a szövegek céljáról és formájáról gondolatokat megfogalmazni. A tanulók 5%-a ért el legalább 5. szintű olvasási teljesítményt (OECD-átlag: 7%). Ők már hosszú szövegek megértésére is képesek, értelmezni tudják az elvont fogalmakat, meg tudják különböztetni a tényeket (OECD, 2023a). A PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study) 2021-es mérésén Magyarország átlageredménye csökkent (2016, 554 pont; 2021, 539 pont), a vizsgálatot fél évvel később végezték, az adatok elemzésekor ezt is figyelembe kell venni (PIRLS, 2023).

Míg a nemzetközi tesztek egy kellően nagy, reprezentatív minta tölti ki, addig a hazai kompetenciamérésben, melyet évente megismételnek, minden 6-8-10. évfolyamos tanuló részt vesz. A gyerekek teljesítménye 6. évfolyamon 3 ponttal, 8. évfolyamon 54 ponttal, 10. évfolyamon 51 ponttal csökkent az előző évhez képest, derül ki az országos jelentésből. A teljesítménycsökkenést annak is tulajdonítják, hogy a mérőeszközt digitálisra váltották. Nőtt az alacsonyan teljesítők aránya és csökkent a magasan teljesítőké. Az eredmények azt mutatják, hogy tízből négy 8. osztályos tanuló szövegértése nem érte el az alapfokot sem (OKM, 2023). A 2. ábrán a 8. osztályos tanulók eredményei láthatók 2010–2022-ig.

2. ábra: Országos kompetenciamérés szövegértés eredményei 8. évfolyamon 2010–2022-ig
magyarázat: 2020-ban a mérés elmaradt
forrás: Oktatási Hivatal

Terestyéni Tamás nyelvész, kommunikációkutató, az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportjának tudományos főmunkatársa azt a személyt tekinti funkcionálisan illiterátusnak aki „*bár legalábbis elemi szinten járt iskolába és valamikor tanult írni, olvasni, számolni, nem tud megfelelni bizonyos munkaköri követelményeknek, mivel a szóban forgó készségei túlságosan gyengék ahhoz, hogy képes és kellőképpen nyitott legyen az új ismeretek és az új eljárások elsajátítására*” (Terestyéni, 1996, p. 292). A funkcionális illiteráció visszaszorítását nagyban akadályozza a családon belüli újratermelődése. A mérések egyöntetűen alátámasztják, hogy Magyarországon különösen erős a családi háttér teljesítményre gyakorolt hatása (Balázsi et al., 2010), ezért a családon belüli (family literacy) literációs programok kidolgozásában és működtetésében látják a megoldást (Steklács, 2005).

A családok támogatására az intézmények részéről is szükség van, különösen a kisgyermekkorú nevelésben. Mindig a gyermek aktuális életszakaszában jelen lévő szakember nyújthatja a legmegfelelőbb támogatást a szülők edukálásával. Ahhoz, hogy változást érzünk el, szükség van a védőnők, csecsemő- és kisgyermeknevelők, óvodapedagógusok és tanítók közreműködésére, hogy a felnövekvő nemzedék már megkapja azokat a környezeti és érzelmi hatásokat, melyek elősegíthetik, hogy a gyermek beszédértése, szövegértése, beszédhanghallása megfelelően fejlődjön, és már egészen kicsi korában találkozzon az életkorának megfelelő irodalmi élményekkel. A szakemberek segíthetnek a család literációs szokásainak kialakításában, a könyvek kiválasztásában, hogy minőségi irodalommal találkozzanak a gyermekek már a kezdetektől.

2. Az olvasás szeretete és a család

A család olvasáshoz fűződő viszonya hatással van a gyermek olvasásszeretetére. Amikor a család írásbeliségére gondolunk (family literacy), arról a mintáról beszélünk, mellyel a gyermek

a családi szocializáció során találkozunk, ennek része a család literációs szokásrendszere. Fontos szempont az is, hogy járnak-e könyvtárba, milyen gyakran vásárolnak és olvasnak könyvet, továbbá megjelenik-e a könyv, mint ajándék. A családi kohéziót erősíti az együtt eltöltött minőségi idő, a közösen átélt élmények és tevékenységek, a közös hangos olvasások és könyvnézegetés, *shared reading* (Péterfi, 2019; Béres, 2019). A kisgyermek jelenléte a családban növeli a család olvasással töltött idejét. Egy 0-6 éves gyermek, akinek születésétől kezdve mesélnek, verselnek, felolvasnak a szülei, egyre többet olvasat, és később annál többet olvas (Gereben, 1998). A bontakozó írásbeliség a születéstől az írás megtanulásáig terjedő időszak, melyben kiemelt szerepe van a szülőknek, a kisgyermeknevelőknek, az óvodapedagógusoknak, tanítóknak. Nem elhanyagolható a könyvtári szolgáltatások megléte sem. Ebben az időszakban alakul ki az olvasói magatartás, és az írásbeliséggel kapcsolatos attitűd. Amennyiben a szülők maguk nem olvasó emberek, a professzionális nevelésben van lehetőség az ebből adódó hátrányok mérséklésére (Szinger, 2019).

Desforges és Abouchaar (2003) kutatásai rávilágítottak, hogy függetlenül a családok társadalmi gazdasági státuszától a szülők elvárásai és az iskolával, tanulással kapcsolatos attitűdje hatnak leginkább a gyermek teljesítményére, tehát az otthoni környezet, odafigyelés a legerőteljesebb befolyásoló tényező. Kovács Irén oktatásért felelős RMDSZ-es államtitkár szerint *„a szociálisan és gazdaságilag hátrányos helyzetű diákok családjában nem fektetnek nagy hangsúlyt az iskolai teljesítményre, hiszen ahol a lét a tét, ott a tanulmányi előmenetel másodrangú. ...nem ismerik fel, hogy a kitörés kulcsa pont az alkalmazható tudás”* (Nagy-Hintós, 2019). Számos kutatás bizonyította, hogy az a gyermek, aki már a kezdetektől rendszeresen találkozik az írásbeliséggel, jelentős előnyre tesz szert a nyelvi fejlettség terén. A PSYMA Hungary 2017-ben végzett reprezentatív kutatásából kiderült, hogy *„100 kisgyerekből, akiknek naponta mesélnek, 73 válik rendszeresen olvasó felnőtté, viszont azok közül, akiknek alkalomszerűen, vagy soha nem mesélnek, mindössze kettő”* (Farkas, 2018). Éppen ezért fontos, hogy felhívjuk a szülők figyelmét a meseolvasás fontosságára. Már csecsemőkortól van mód a könyvek szeretetének, tiszteletének megalapozására. A családi literációs szokások kialakítása olyan szülők esetében, akik maguk is szívesen olvasnak, magától értetődő, ahogy a 'családi könyvtár' megléte is. Szívesen vásárolnak könyveket gyermekük számára és gyakori látogatói a könyvtárnak. Ha a gyermek rendelkezik saját könyvállománnyal külön motiváló erővel hat, és folyamatos interakció lehetőségét biztosítja a könyvekkel.

Azonban nem minden családban természetes, hogy legalább lefekvés előtt mesét olvasnak a gyermeknek. Fennáll annak a lehetősége is, hogy a szülőknek nincsenek információik a meseolvasás jelentőségéről, hasznáról. Esetükben fontos lenne az edukáció.

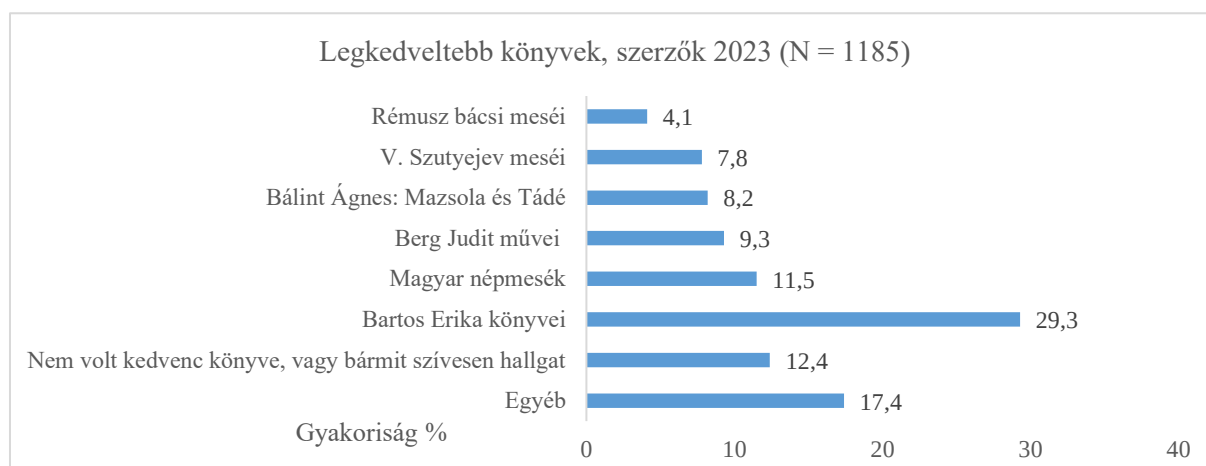
A testi funkciók megfelelő működésével kiemelten foglalkoznak a szülők, a hozzátáplálás fokozatosságának fontosságáról például, a szellemi és lelki táplálékról azonban sokan megfeledkeznek. A mese ugyanis nemcsak a szellemet, de a lelket is táplálja. *A mesék élni tanítanak!* – ahogy Boldizsár Ildikó mondja. Az olvasóvá nevelés és a könyvek a személyiség fejlesztésének eszközei is egyben (Béres, 2019). A gyermek a belső feszültségeit, indulatait, vágyait, szorongását újra és újra feldolgozza a meséken keresztül a belső képalkotó tevékenységekben, az elaboráció által. Minél színesebben tudunk elmesélni egy történetet, annál gazdagabb belső képet tud kialakítani a gyermek. A gyermeknek nagyon nagy a belső képessége, mivel nagyon sok belső feszültséggel küzd. Amit azonban fontos tudni, hogy nem tud különbséget tenni a külső és a belső kép között! A mesét nézni és hallgatni nem ugyanaz, ahogy sok szülő gondolja, hiszen nemcsak maga a történet fontos. A gyermek számára a folyamatosan változó képek és hanghatások feldolgozhatatlan sebességgel követik egymást, nem tud végbe menni a belső képalkotó munka, nem talál megnyugvást benne, amit annyira keresett. A külső kép hatására leáll a belső képteremtő képesség (Vekerdy, 2010). Felgyorsult világunkban gyakori, hogy a szülők már egészen kicsi kortól engedélyezik a digitális eszközök használatát gyermekük számára, melynek káros hatásait, következményeit számos kutatási eredmény bizonyította.

A gyermekek filmnézése okozza a legnagyobb kárt, ugyanis gátolja a belső képek kialakulását. A fantázia és a belső képalkotás hiánya hatással van az olvasási kedv és képesség kialakulására. Az olvasóvá válás esélyeit tovább rontja, ha háttérbe szorul az élőbeszéd, a képernyőre meredő édesanya látványa és a mozgás hiánya. Ha a gyermek ritkán hall felnőtt-felnőtt beszédinterakciót, nehezíti a felnőtt-beszéd megértését. Még rengeteg okot sorolhatnánk, melyek következményeként a funkcionális illiteráció egyre nő (G. Gödény, 2014).

A TÁRKI Tanuláskutató Intézet 2020-ban végzett nagymintás (N = 998), reprezentatív kutatása betekintést ad a felnőtt lakosság olvasási szokásaiba és gondolkodásmódjába. A válaszadók 58%-a soha sem vásárolt könyvet, a gyakori könyvvásárlók aránya csupán 1%. A mérést 2005-ben is elvégezték (N = 1035), néhány adat kedvezőtlen változásokat mutat az eltelt 15 évre. 2020-ra a felnőtt lakosság könyvolvasásának gyakorisága 25%-ról 13%-ra csökkent. Megduplázódott azok száma, akik nem szeretnek olvasni (Bernát & Hudácskó, 2020).

2023-ban végeztem reprezentatív, országos szintű kutatást az óvoda-iskola átmenet kérdéskörét illetően óvodapedagógusok, tanítók és szülők bevonásával. Néhány adatot szeretnék bemutatni a szülőkre (N = 1185) vonatkozóan. 53,83% gondolta úgy, hogy a gyakori olvasással elősegíti gyermeke iskolai eredményességét. A szülők 59,13%-a olvas gyermekének

mesét minden este. A 3. ábrán a gyermekek kedvenc mesekönyvei láthatók. A népszerű kortárs szerzők mellett megjelennek a klasszikusok és a népmesék is.

3. ábra: Legkedveltebb mesekönyvek, szerzők a szülők válasza alapján, 2023 (N = 1185)

Nagyon fontos, hogy a szülők tisztában legyenek a korosztályi sajátosságokkal, hiszen nem mindegy, hogy mikor, milyen mesét választanak gyermekük számára. Gyakori, hogy a szülők arról számolnak be, gyermekük elutasítja a mesét, nem akarja végighallgatni. Ez adódhat a nem megfelelő meseválasztásból is. Egy kétéves gyermek nem fogja élvezni a tündérmeséket, túlságosan hosszúak és bonyolultak számára. Kezdetben a napi történetek elmesélése, történetek a kicsi mindennapjairól kötik le őt, ezért is lett olyan népszerű Bartos Erika: Anna, Peti és Gergő sorozata. Itt kiemelten fontos szerepe van a gesztusoknak, a mimikának. (Természetesen minden korszakban végigkíséri a mesemondást.) Szép fokozatosan lehet áttérni az írott szöveg hallgatására, mely hatással lesz az írott szöveg majdani megértésére (G. Gödény, 2014).

A Ringató¹ és Kerekítő² baba-mama foglalkozások során előtérbe kerül a beszéd, a ritmus, a mozgás zenei összehangolása, mindemellett a szülőnevelés is megvalósul. A szülő is megtanulja a mondókákat, dalokat, hogyan játszanak ölbéli játékokat, kössék össze a szövegeket mozgással.

¹ A Ringató foglalkozások célja, hogy a kisgyermekes szülők megismerhessék a zenei nevelés lehetőségeit, a szülők gyermekeikkel átéljék a közös éneklés és játék élményét. Célja nem a gyerek tanítása, fejlesztése, a szülőknek kívánnak segítséget adni a minőségi idő eltöltéséhez. „Vedd ölbé, ringasd, énekelj!” <https://www.ringato.hu/>

² A módszer J. Kovács Judit nevéhez fűződik. 0-3 éves korig nyújt lehetőséget a gyerekek számára ölbéli játékokra, mozgásos foglalkozásokra népi mondókákkal, népi gyermekdalok éneklésével. www.kerekito.hu

3. Olvasóvá nevelés az óvodai nevelésben

A bölcsődei, óvodai nevelésben azok a gyermekek is találkoznak a mesékkel, versekkel, mondókákkal, gyerekdalokkal, akiknek otthon nem olvasnak, énekelnek a szüleik. Az intézmények hátránycsökkentő szerepe kiemelten fontos ezen a területen. Adamikné Jászó Anna (2003) 2-3. osztályos gyermekekkel folytatott beszélgetései során arra a következtetésre jutott, hogy *„a kisgyerekek olvasmányélményt az óvodában kapnak, az óvónő felolvasásaira, meséléseire, versmondásaira emlékeznek vissza, s az óvodát elhagyván az irodalommal és egyáltalán az olvasással kapcsolatos kellemes élményeik megszakadnak. Az iskolához már nem tudnak hasonló élményeket kötni”* (Adamikné, 2003, p. 72). Az olvasóvá válás kérdése az iskolába járás előtt (early literacy) eldől – véli Robert Escarpit (1973) francia irodalomszociológus. A magas szocioökonómiai háttér (SES), egyfajta védőfunkcióval bír, ugyanis a család társadalmi és kulturális tőkéje hatással van a gyermek képességeinek kibontakoztatására. Csak olvasó környezetben lehet olvasóvá válni (Juhász, 2019). Bizonyított, hogy hazánkban egy jól olvasó és olvasni szerető gyermek oly mértékben meghaladja az olvasni nem szerető társa iskolai teljesítményét, mintha három tanévvel felette járna (Balázs et al., 2010). Kiemelten fontos a kulturálisan marginális helyzetben lévő családok támogatása a köznevelési rendszerben. A folyamatos és hatékony együttműködés segíthet a nehézségek leküzdésében, a megfelelő szokások kialakításában, az elvárások közelítésével és a képességek hatékonyabb fejlesztésével az iskolai kudarcok jelentős része megelőzhető.

Rohanó világunkban a családok nagy részének egyre kevesebb ideje jut a folyamatos kapcsolattartásra, óvodai/iskolai életbe való bevonódásra. A hátrányos helyzetű gyermekek családjával való kapcsolattartás több időt, erőfeszítést igényelhet (Imre, 2016), ugyanis negatív attitűdjük a tanuláshoz és az intézményrendszerhez nehezen formálható, mivel a saját iskolai kudarcaikból vagy érdektelenségükből fakad. Őket leginkább indirekt módon, valamint a szülők és gyermekek közös részvételével zajló események révén lehet elérni (Béres, 2019). Fogadó óra helyett is érdemes a véletlen találkozásból adódó beszélgetésekre építeni az együttműködést, elkerülve ezzel a hivatalos formulákkal járó stresszt és feszengést.

Ahhoz, hogy az intézmények hatékonyan be tudják vonni a szülőket a közös munkába, a pedagógusoknak olyan magas szintű kommunikációs és kooperációs készségekkel kell rendelkezniük, melyek a heterogén szülői csoportok összefogását lehetővé teszik (Smit et al., 2007). A szülők, családok megnyerésére több módot is találtunk. A szülői fórumok a témában nagyon eredményesnek bizonyultak, ugyanis tapasztaltam, hogy több szülő volt, aki ennek hatására kezdett el naponta olvasni gyermekének. Fontos, hogy megértsék: *„a mese képi világa*

és valóságábrázolása teljes mértékben megfelel a gyermeki gondolkodásmódnak, emiatt a mese tulajdonképpen a gyermek szemével nézett világ és mese minden, ami a gyermeki képzelőerőt megmozgatja” (Kádár, 2012, p. 43). Azonban figyelembe kell venni azt is, hogy sok szülő teljesítményorientált, az ő számukra a képzeletvilág gazdagsága, és a mesék érzelmekre való hatásának láttatása helyett, a mese kognitív készségek fejlődésére gyakorolt pozitív hatását érdemes hangsúlyozni. Számukra meggyőzőbb a kutatási eredmények által is bizonyított több évnyi előny, melyet a meseolvasással elérhetnek. Két fórumot tartottunk a korai olvasóvá nevelés fontosságáról kiscsoportban óvodapszichológusunk bevonásával. Fontos, hogy mindig az adott szülőközösség számára, csoportonként szervezzük ezeket az alkalmakat, ugyanis akkor alakulhat ki őszinte beszélgetés, ha adott a bizalom a közösségen belül. Minél több ismeretlen ember van jelen, annál nehezebb megnyílni a szülőknek egymás és a szakemberek előtt. Akkor sikeres a program, ha fel merik tenni kérdéseiket, nem rejtik el bizonytalanságukat és minden fontos kérdésre választ kapnak. Ha azt érzik, nyíltan beszélhetnek, felfedhetik nehézségeiket és hasznos tanácsokat kapnak ezek mérséklésére, a következő alkalommal is nagy lelkesedéssel vesznek részt.

A szülő a mesefotelban gyakori vendég nálunk a meseprojektek során. Vannak gyermekek, akik már óvodáskorukban megtanulnak olvasni, számukra is adott a lehetőség, hogy megörvendeztessék társaikat egy rövid mesével, felkeltve a vágyat az önálló olvasásra. Egy-egy ilyen alkalom után nagyobb kedve van a csoport tagjainak mesekönyvet ragadni és a képek alapján fejből elmesélni egy történetet. Könnyebb a gyermekek számára, ha a saját kedvenc mesekönyvükből „olvashatnak” ilyenkor, hiszen a sikerélmény így biztosítva van, kevesebb az esély a megakadásra a mesében. Ezért kiemelten örülünk, ha a gyermek szívesen megmutatja kedvenc könyvét. Ilyenkor azt érzi, hogy ő is tud olvasni, fogja a könyvet, olvassa a képet (kváziolvasás), előhívja emlékezetéből a sokat hallott történetet. A képek segítik az időrendi megfeleltetést is. Ami nagyon fontos, belső indíttatásból kezd el a gyermek mesélni, nem egy irányított tevékenység részeként. Az általuk behozott könyvekből mi is szívesen olvasunk a gyermekeknek. Az online felületen rendszeresen osztunk meg könyvajánlókat, verseket, mondókákat az adott korosztályra vonatkozóan, figyelembe véve a gyermekek érdeklődését és képességeit, valamint a korosztályi sajátosságokat.

Az óvodás gyermek már próbálkozik az olvasással, a betűk rajzolásával, úgy tesz, mintha tudna írni és olvasni, ez játékában is megfigyelhető. Felismeri a szimbólumokat, szóképeket (TOLNI, HÚZNI, TESCO), ez a logografikus olvasás, melyet könnyítene a szóképre jellemző színek és egyéb grafikus elemek is. A meséhez kapcsolódó rajzok által feldolgozzák a szöveget. Az interaktív mesékbe való bevonódás, a dramatizálások, a kreatív

szövegek alkotása a résztvevő meseolvasás fajtái. Fejlődik a fonéma/betű alapú szóelőhívás, érdeklődik például olyan szavak iránt, melyekkel a saját neve is kezdődik. Gyakran mondogat ismert szövegeket meséből, rajzfilmekből. A beszélgetések, mindennapi történéseinek elmesélésével reproductív szövegalkotása alakul. Olvasásban jártas személyt keres, hogy hozzáférjen számára érdekes információkhoz, pl. társasjátékok szabályának felolvasását kéri (Juhász, 2019).

Az olvasástanítás előkészítésének szenzitív időszaka a nagycsoportos óvodáskor, ugyanis az idegrendszer effektív fejlődésének időszaka ez. A jó minőségű olvasás alapvető feltétele a fonológiai tudatosság, és a beszédhanghallás (Fazekasné, 2023). Az előkészítő, alapozó szakasz, az írásbeliséggel való találkozás szakasza, legfontosabb feladata, hogy felkészítse a gyermeket a szövegek értelmezésére, kialakítsa a nyelvi tudatosságot, fejlessze a szókincset. Fontos, hogy a gyermek képes legyen a beszédhangok felismerésére és a hangok helyes kiejtésére (Tóth, 2017).

Számos módszer, játék és eszköz adódik az olvasástanulás előkészítésére és az olvasás szeretetének kialakítására az óvodai nevelésben. Mindennapjainkban megjelenik a hangokkal való játék, ének, vers, a ritmus, a mozgás és természetesen a mese, mint az olvasás megszerettetésének leghatékonyabb eszköze. Gyakran készítünk síkbábokat a meséhez. A nagyoknál a bábozás mellett megjelenik a dramatizálás is. Legutóbb „*A kiskakas gyémánt félkrajcárja*” című népmesét játszottuk el testvércsoportunknak. A jelmezsarok rendelkezésükre áll a nap bármely szakában, így bármikor átváltozhatnak.

Az olvasás előkészítésének fontos eleme a zene, a gyermekdalok, népdalok, mondókák, körjátékok megszerettetése. A mozgással összekapcsolt éneklés, mondókázás elősegíti a ritmusérzék fejlődését, mindemellett a szövegek memorizálása is könnyebbé válik. Az egyenletes lüktetés és a ritmus érzékeltetésével, tapsolásával a szótagolás készsége is fejlődik. A nap bármely szakában elérhetők, használhatók a ritmushangszerek. Hasznos, akár más tevékenységek (pl. vizuális tevékenységek) közben adni egy folyamatos ritmust (a ritmusérzék ezáltal tudat alatt fejlődik). A zenélni, énekelni tudó szülők zenés, játékos bemutatókkal készülhetnek. A kultúrák találkozásából adódó lehetőségeket is igyekszünk kihasználni, leginkább a zenében, mesében van erre lehetőség. A szülők elbeszéléséből megtudhatják a gyermekek az adott kultúrára vonatkozó legfontosabb tudnivalókat, szívesen ismerkednek népviseletekkel, tradicionális ételekkel, hangszerekkel is.

Az olvasóvá nevelés a szülők bevonásával hatékonyabban megvalósítható. Szükségük van a támogatásra, együttműködésre ezen a területen is, amit mi szeretettel biztosítunk

számukra. Tapasztalataim szerint ma már minőségi óvodai nevelés-oktatás „parenting”, szülőtámogatás nélkül nem megvalósítható!

4. A könyvtárak szerepe az olvasóvá nevelés folyamatában

A könyvtárral való szoros együttműködés részét képezi a mindennapi gyakorlatunknak. Havi rendszerességgel látogatunk el a közeli Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárba kicsoportos kortól. Ez azért is fontos, mert a rendszeresség biztosítja, hogy a gyermek számára a könyvtár ismerős közeggé váljon, ahová kellemes élmények kötik, nem köthető jutalmazáshoz, fontos, hogy minden gyermek eljusson a könyvtárba. Ezek a tapasztalatok ugyanis felébresztik kíváncsiságukat az írásbeliség iránt (Szinger, 2019). Nagyon sok gyermek volt a csoportban, aki azelőtt sosem járt még itt. Mára mindegyik gyermek beiratkozott, és 42% rendszeresen kölcsönöz könyveket szüleivel. A nyolccsoportos óvodából, három csoport vesz részt jelenleg ezeken a programokon külön-külön, bízunk benne, hogy a fennmaradó öt csoport is idővel csatlakozik hozzánk. A könyvtáros kollégák számos programlehetőséget kínálnak a gyermekeknek. Kedvencük a papírszínház és a kézműves foglalkozások, melyek biztosítják a meseélmény továbbélését, és valami kézzelfoghatót vihetnek el a könyvtárból. Ezen kívül élıszavas mesével és diafilmvetítéssel is kedveskedtek már a gyermekeknek. A könyvtári óvodás programok célja a meseélmény közös átélése, elsősorban az olvasóvá nevelésre irányulnak, hozzájárulva az élethosszig tartó tanulás megalapozásához, az óvodás gyermekek nevelésének módszertani ajánlásával összhangban (Szinger, 2019). Lehetőségük adódik minden alkalommal felfedezni a könyvek sokaságát. Vannak olyan gyermekek, akik visszatérnek egy-egy műhöz, melyet mindig átlapoznak. Félre is tetethetik a kiszemelt művet és a szülőkkel kikölcsönözik, ez elég gyakori. Egy-egy témakörrel kapcsolatosan szívesen készítenek össze számunkra ismeretterjesztő anyagot. A csoportnak van külön olvasójegye, mely segítségével minden hónapban kikölcsönözhetünk 10 db könyvet, melyeket a gyermekek választanak. Ezen keresztül tanulták meg, hogy a kölcsönzött könyvekre vigyázni kell és mindig vissza kell vinni a könyvtárba.

Néhány friss statisztikai adatot szeretnék bemutatni a könyvtárunkkal kapcsolatban, melyet voltak szívesek rendelkezésemre bocsájtani. Összesen 561 gyermek van jelenleg beiratkozva 15 éves korig, ebből 418 fő aktív, rendszeres használója a könyvtárnak. A könyvtár az alapszolgáltatásai mellett író-olvasó találkozókat is szervez, ami élmény a szülőknek és gyermeknek egyaránt, valamint bábszínházi előadásokat, kézműves foglalkozásokat, diavetítéseket, papírszínházi-előadásokat, melyeken bárki részt vehet gyermekével. Kmettyiné Deli Judit, a könyvtár vezetője mélyinterjú keretében elmonda, „*vannak visszatérő családok és*

vannak, akik egy-egy foglalkozás után iratkoznak be”. Elmondása alapján a szülők gyakran kérnek segítséget, tanácsot, leginkább a korosztályi sajátosságok terén, ha nehezen tudnak választani. *„Nagy öröm, amikor a következő alkalommal megkérdezem, hogy tetszett-e a könyv, igen a válasz, és keresi a szerző többi műveit is.”* Tematikus listák összeállításával, pl. félelemről szóló mesék, érzékenyítő mesék, próbálnak még több támogatást nyújtani, mindemellett tematikus részleg is várja a szülőket, ahol egy helyen megtalálják a gyermekneveléssel kapcsolatos könyveket. Bármilyen más témában is szívesen segítenek, felkészültek, naprakészek. Az óvodai csoportok tekintetében fontosnak tartják, hogy megismerje a gyermek a könyvtári környezetet, ismerkedjen a könyvtári szabályokkal, az információkeresés alapjaival, természetesen az életkorának megfelelően. Az iskolákkal sajnos nincs semmiféle együttműködés, az öt óvodából is csupán kettővel, ezen szeretnének a jövőben változtatni. Kmettyiné szerint *„tematikus előadásokkal lehetne leginkább elősegíteni a szülők támogatását, ha a szakember az aktuális problémákról előadásokat tartana, valamilyen rendszerességgel, akár a könyvtárban is (pl. beszédfejlődés, a meseolvasás fontossága, iskolaérettség stb.)”*.

Örömteli, hogy a fővárosi könyvtárak részt vállalnak a gyermekek olvasóvá nevelésében a programok rendszeres szervezésével, és igyekeznek mindig barátságos, elfogadó környezetet teremteni a látogatók számára. Érdekes azonban megvizsgálni, milyen szerepet tölt be a könyvtár a kistélepülések életében, mennyire van létjogosultsága a fenntartásának. Takács-Radics Dorina, két község könyvtárát vezeti Somogy vármegyében. Péterhida 146 fős, és Rinyaújnép 55 fős lakosságával méltán nevezhető kisközösségnek. Péterhida könyvtárában 2549 könyv közül válogathatnak a látogatók, míg Rinyaújnépen 653 könyv lelhető fel. A könyvtár feladatainak ellátásáért egyedül Dorina felel, ugyanis nincsenek munkatársai. Óvodába/iskolába a szomszédos faluba járnak be a gyermekek. A könyvtár az egyetlen hely a környéken, ahol elfoglalhatják magukat, ami nagy felelősség, ugyanis ebben az esetben kulturális mérföldkövé válhat az ottélők számára. Amennyiben sikeresen élni tud az intézmény ezzel a lehetőséggel, számos módon nyújthat támogatást a gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt, kulcsszerepet tölthet be a közösség fejlődésében. Takács-Radics Dorina, aki egy személyben maga a két intézmény, igyekszik a lehető legtöbbet kihozni a két település adta lehetőségekből. Nem a hagyományos könyvtárszolgáltatásokra van igény elsődlegesen egyik községben sem. A gyermekek gyakran szüleik nélkül érkeznek, itt írják házi feladataikat (a számítógépet kizárólag erre a célra használhatják), vagy csak beszélgetésre vágnak. A könyvtárban a tanuláshoz is segítséget kaphatnak, ha szükségük van rá. *„Olyan tevékenységeket végzünk, amik érdeklik őket, ezért is szeretnek ide járni”*. Dorina gyakran készít a gyermekekkel

ajándékot szeretteiknek, meghívót a születésnapjukra, társasjátékokkal játszanak, a közös palacsintasütést is sikerült megvalósítani, ha ahhoz van kedvük, körbetekerik a falut biciklivel, sportversenyt rögtönöz, ha azért lelkesednek. A folyóiratok megrendelése előtt felméri a könyvtárhasználók érdeklődését, és a szerint rendel, „*ezeket rendszerint el szokták olvasni.*” Dorina nyitott, elfogadó személyisége, dinamizmusa a kulcsa a könyvtár hatékony működésének. Rendszereznek a kézműves foglalkozások, gyakran festenek, hajtogatnak, játékokat készítenek (puzzle, memória) együtt. A rajzeszközök, ollók, ragasztó, a kézműves tevékenységekhez szükséges alapanyagok rendelkezésükre állnak. Nagyon kedvelt tevékenységek ezek, a témához kapcsolódó könyvek a legnépszerűbbek. A kedvükért folyamatosan frissül a kínálat. Fodrászként megtanította az érdeklődő lányokat hajat fonni. Babákon, fodrász babafejen is tudnak gyakorolni.

Nemcsak a gyermekek, hanem a felnőttek számára is adott a lehetőség a bekapcsolódásra. Előfordul, hogy ők is segítségért folyamodnak a könyvtárba, ha nem tudnak kitölteni egy hivatalos iratot például.

A Nemzeti Művelődési Intézet közreműködésével évente két tanfolyam megszervezésére van lehetőség térítésmentesen, a lakosság érdeklődését figyelembe véve. Megtartásuk feltételekhez kötött. A 19+1 alkalmas tanfolyam minimum öt fővel indul, erre a létszámba ingyenesen biztosítják az alapanyagot, természetesen nagyobb érdeklődés esetén van lehetőség a bekapcsolódásra, a többlet alapanyagot ebben az esetben ki kell fizetni. Az egyes foglalkozások megtartásához videós tananyagokat biztosítanak. A tanfolyamról részletes dokumentációt kell készíteni, kiállítással zárul (1-4. kép), melyet egy-egy rendezvénnel, közösségi programmal kötnek össze. A tevékenység jellege meghatározza, milyen korosztálynak ajánlott a program (pl. a kosárfonó szakkör 16 éven felülieknek), nyugdíjasok is szívesen bekapcsolódnak. A kiállítás végén mindenki megtarthatja az általa készített munkákat.

4. kép: Kiállítás_Hímzés tanfolyam kiállítási darabjai_Babócsa_2022. 08. 31.

A nyelvi készségek fejlesztése a tanfolyamok során is megvalósul. Új eszközökkel, alapanyagokkal ismerkednek, bővül a szókincsük, relációs szókincsüket is igénybe veszik ezek a tevékenységek, a beszédértés képességére is szükség van, az egyes lépések követésekor, megjelenik a szerialitás is.

Mindemellett Dorina számos egyéb programot szervez a családok számára (Adventi készülődés, tökfaragás, nőnap ajándékkészítés). A községek rendszeresen szerveznek programokat, melyeknek egyik aktív szervezője: halloween party, húsvéti kézműveskedés, gyereknap. A Somogy Megyei Könyvtárellátó Rendezvényes ötletbörzéből válogatva támogatással sikerült több programot is megvalósítani: bábszínház (Rinyaújnép), zenés előadások (Péterhida). Az 5. képen néhány program plakátja látható.

5. kép: Programok plakátjai

Jól látható, hogy egy kistelepülésen talán még nagyobb jelentőséggel bír a legkisebb könyvtár is. Természetesen olyan szakemberek vezetésével, akik készek tenni közösségükért. A könyvtárak és a köznevelési intézmények együttműködése kulcsfontosságú lenne. Dorina korábbi tapasztalati azt mutatják, hogy *„erről a pedagógusokat nehéz meggyőzni.”* Ebből az összefoglalóból az is jól kitűnik, hogy egyetlen pedagógus is képes csodát művelni a saját területén, a saját közösségében kitartó munkával, hittel és szeretettel. Legyen ez példa számunkra.

5. Záró gondolatok

A nemzetközi és a hazai mérések és kutatások eredményeit tekintve jól kitűnik a téma aktualitása, fontossága. Mind gazdasági, társadalmi, mind az egyén boldogulása szempontjából is kiemelt jelentősége van az olvasás-, íráskészség megfelelő fejlettségének. Az olvasóvá nevelés célja, hogy a gyermek *„a klasszikus értékeket is magában hordozó, művelt, tájékozott, a világ dolgaiban kellőképpen eligazodó felnőtté váljon, hogy harmóniában legyen önmagával, mert így találja meg azt másokkal is”* (V. Lukács, 2014, p. 33). A gyermekek olvasóvá nevelése már a születés előtt megkezdődik, vagy épp elmarad. A családi háttérnek kiemelt szerepe van az olvasóvá nevelés folyamatában, hiszen a szocializáció útján biztosítja a gyerekek számára az ingergazdag környezetet, mely elengedhetetlen a nyelv megfelelő szintű elsajátításához (Tóth, 2017). A gyermek szociokulturális helyzetéből, a szülők olvasási szokásából következtethetünk a gyermek olvasással kapcsolatos attitűdjére. Az intézmények hátránycsökkentő szerepe jelentős kisgyermekkorban, ugyanis legkésőbb az intézményes nevelés keretein belül, minden gyermek találkozik az írásbeliséggel. Az óvodai nevelésnek a szülők edukációjában is jelentős szerepet kell vállalnia annak érdekében, hogy a család változtatni tudjon az addig berögzült negatív hatásrendszerén.

Irodalom

- Adamikné, J. A. (2003). *Csak az ember olvas*. Tinta. Budapest.
- Balázsi, I., Ostorics, L., Szalay, B., & Szepesi, I. (2010). *PISA 2009. Összefoglaló jelentés. Szövegértés tíz év távlatában*. Oktatási Hivatal. Budapest.
- Balázsi, I., Ostorics, L., Szalay, B., Szepesi, I. & Vadász, Cs. (2013). *PISA 2012. Összefoglaló jelentés*. Oktatási Hivatal. Budapest.
- Béres, J. (2019). Az olvasás szerepe a személyiség gazdagításában. A kisgyermekes családok és a helyi fiatalok könyvtári támogatása. In Barátné Hajdu, Á., & Béres, J. (Eds.). *Olvasásfejlesztés könyvtári környezetben. Módszertani kötetek 2*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Budapest. 83-117.
- Bernát, A., & Hudácskó, Sz. (2020). *Könyvolvasási és könyvvásárlási szokások*. TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. Budapest. https://mkke.hu/mediatar/fajlok/tarki_olvasas2020_tanulmany2 2024.01.05.
- Desforges, C., & Abouchar, A. (2003). *The Impact of Parental Involvement, Parental Support and Family Education on Pupil Achievement: A Literature Review*. Queen's Printer.
- Escarpit, R. (1973). *Irodalomszociológia. A könyv forradalma*. Gondolat Kiadó.
- Farkas, F. (2018. 08. 30.). Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek. A jövő könyvtára – magyar könyvtárosok nemzetközi együttműködése. [PowerPoint slides]. Székelyudvarhelyi Városi Könyvtár Konferenciája, <https://www.slideshare.net/enkonyvtaram/a-jv-knyvtra-112912880> 2024.02.02.
- Fazekasné Fenyvesi, M. (2023). Jól olvasni jó! Az olvasástanulás előkészítése óvodáskorban In Jávorka, G. (Eds.). *Irány a sulikönyv! Tudástár az óvodások felkészítéséhez. Cserelapok kézikönyv*. Raabe Kiadó. Budapest. 1–24.
- Garbe, C., Holle, K., & Weinhold, S. (2009). *ADORE-Project. Teaching Adolescent Struggling Readers: a Comparative Study of Good Practices in European Countries; Agreement 2006-2810/001-001 S02 610 BGE ; Scientific Report (Technical Implementation Report)*.
- Gereben, F. (1998). *Könyv, könyvtár, közönség. A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás- és könyvtárszociológiai adatok tükrében*. OSZK. Budapest.
- Gödény, G. A. (2014). Az Olvasók Birodalma. Az olvasóvá nevelés jelenkori esélyei és lehetőségei. *Könyv és nevelés*, 16 (1), 32-41.
- Imre, N. (2016). Az iskola és a szülő közötti kapcsolatrendszer különböző nézőpontokból In Szemerszki, M. (Eds.). *Hátrányos helyzet és iskolai eredményesség. Az általános iskolák*

- hátránykompenzáló lehetőségei.* Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet. Komáromi Nyomda és Kiadó Kft. Komárom.
- Juhász, V. (2019). Az olvasóvá nevelés kialakítása az olvasástanulás előtt. In Juhász, V., Kálló, V., & Radics, M. (Eds.). *Anyanyelvi nevelés, írás-olvasás előkészítés óvodás- és kisiskoláskorban.* Szegedi Egyetemi Kiadó. Szeged.
- Kádár, A. (2012). *Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban.* Kulcslyuk Kiadó. Budapest.
- Lannert J. (2023). Mit mutatnak valójában a legfrissebb PISA eredmények?. Lannert Judit oktatáskutató blogja. <https://koloknet.hu/tanulopenz/mit-mutatnak-valojaban-a-legfrissebb-pisa-eredmenyek/> 2024.03.23.
- Nagy-Hintós, D. (2019). PISA-felmérés: gyengén teljesítettek a romániai diákok. *Szabadság*, 2019. 12. 04.
- OECD (2004). Learning for tomorrow's world-first results from PISA 2003. OECD. Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264006416-en>
- OECD (2007). PISA 2006: Science competencies for tomorrow's world. Executive summary. OECD. Paris. <https://doi.org/10.1787/19963777>
- OECD (2010). PISA 2009 results: Executive summary. OECD. Párizs. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264091450-en>
- OECD (2014). PISA 2012 results: What students know and can do student performance in mathematics, reading and science. OECD. Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264201118-en>
- OECD (2023a). PISA 2022 Results Factsheets Hungary. OECD. Paris, <https://www.oecd.org/publication/pisa-2022-results/webbooks/dynamic/pisa-country-notes/3df2ae68/pdf/hungary.pdf> 2024.03.15.
- OECD (2023b). PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education, PISA. OECD Publishing. Paris. <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>
- OKM (2023). *Országos kompetenciamérés digitális országos mérések. Országos jelentés.* Oktatási hivatal. https://okm.kir.hu/fit2/pdf/OKM_2022_Orszagos_jelentes.pdf 2024.03.28.
- Péterfi, R. (2019). Család és olvasás kapcsolata, avagy amit gyermekeink érdekében tehetünk. In Gombos, P., & Péterfi, R. (szerk). *Együtt az olvasóvá nevelésért!*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Budapest. 7-14.
- PIRLS (2023). PIRLS 2021 összefoglaló jelentés. Progress in International Reading Literacy Study. Oktatási Hivatal. Budapest.

https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/nemzetkozi_meresekek/pirls/2021/pirls_2021.pdf 2024.03.28.

- Smit, F., Driessen, G., Sluiter, R., & Slegers, P. (2007). Types of parents and school strategies aimed at the creation of effective partnership. *International Journal about Parents in Education*, 1, 45–52.
- Steklács, J. (2005). *Funkcionális analfabetizmus a hipotézisek, tények és számok tükrében*. Philosophiae Doctores 35. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Steklács, J. (2006). Olvasási stratégiák, szövegértő olvasás. Az olvasásértés tanítása és fejlesztése a stratégiai olvasásra épülő kísérleti fejlesztő programban. *Magiszter*, 4 (3-4), 175-186. http://epa.niif.hu/03900/03976/00047/pdf/EPA03976_magiszter_2006_03-04_175-186.pdf 2024.04.12.
- Szinger, V. (2019). „Nem lesz annak többet unalmas órája, kit érdekel a könyvtár ezernyi csodája”. Óvodások olvasóvá nevelése a könyvtárban. In Gombos, P., & Péterfi, R. (Eds.). *Együtt az olvasóvá nevelésért!*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Budapest. 15-23.
- Terestyéni, T. (1996). Funkcionális illiteráció. *Jel-kép*, 2, 45-56.
- Tóth, M. (2017). *A 3 – 17 éves korosztály olvasási szokásai – egy országos reprezentatív felmérés eredményei*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Budapest. http://www.azenkonyvtaram.hu/documents/11543/34323/toth_mate_kozvelemenykutatas_-_3-17_evesek.pdf/ 2024.02.28.
- Vekerdy, T. (2010). A mesétől az olvasásig. In Szávai, I. (Eds.). *Az olvasás védelmében*. Pont Kiadó. 27-39.
- V. Lukács, I. (2014). „...de a könyvben nem ugrál kiskacsa...”. A könyvtáros, a pedagógus és a család szövetsége az olvasóvá nevelésért. In Gombos, P. (Eds.). *Kié az olvasás? Tanulmányok az olvasóvá nevelésről*. Magyar Olvasástársaság. Budapest. 31-39.